

'מעגל ההפנמה' בהכנה לדיור

הנושאים בתכנית 'הכנה לדיור' מעובדים על פי המודל של תהליך ההפנמה בחינוך לאיכות חיים. המודל בנוי על מעבר מן החוויה הפרטית, הסובייקטיבית והלא מובחנת, אל החוויה הפרטית המובחנת, וזאת בשימוש בידע (במושגים ובהכללות) ובהגברת המודעות האישית והסביבתית.

האסטרטגיות של תהליך ההפנמה הן מעגליות וחוזרות על עצמן במהלך הלימוד. התכנים משתנים בכל נושא ובכל תת-נושא.

כל התכנים נלמדים בכל הסיטואציות האפשריות: בסימולציה בכיתה, בבית הספר, בדירה לדוגמה, בנופשונים שבהם התלמידים לנים, וכן בהכללות ושימוש בסיטואציות בבית ההורים.

כאן המקום להדגיש ששיתוף ההורים בתכנית הוא תנאי ראשון להצלחתה.

ביחידה א – **הכנה לחיי חברה**, וביחידה ב – **הכנה לעבודה** הסיטואציות הנדונות הן אוטנטיות ונלקחות ממצבים חברתיים וממצבים בעבודה. התלמידים מתנסים במצבים אלו הלכה למעשה, ומהם הם לומדים בהתנסויות חוזרות ונשנות. בתכנית **ההכנה לדיור** לא כל התלמידים מתנסים בדיור מחוץ לבית ורוב הסיטואציות הן סימולציות מחיי בית הספר ומן הדירה לדוגמה.

עם זאת אפשר ללמוד מתוך סיטואציות המתרחשות בבית ההורים ולעשות העברה אל החיים בעתיד בדיור המוגן. הכוונה לנושאים כמו שיתוף בחלוקת העבודה בבית, בילוי משותף, חיים בקבוצה תוך שמירה על הפרטיות וכו'. לא תמיד הבית ער לצרכים, למאויים וליכולות של הצעיר, ולכל משפחה סגנון התמודדות המאפיין אותה. לפיכך חשוב מאוד, לשתף את ההורים בתהליך ההכשרה, כדי ליצור שפה משותפת בין המשפחה, המורים המכשירים והתלמידים בתהליך המעבר. כך יוצרו תהליכי העברה והכללה מחיי הבית לחיי הדיור שמחוץ לבית.

1. פתיחה לנושא חדש

הנושאים מועלים מהתנסות התלמידים בבית ההורים, מההתנסות ב'דירה לדוגמה', מסיטואציות בבית הספר, ומנופשוניס וטיולים שבהם לנים התלמידים. למשל: **התנסות בבית ההורים** – צפייה משותפת בטלוויזיה, שמירה של שעות מנוחה, ארוחה משותפת, חגים ואירועים, שמירת פרטיות, סידור החדר והבית. **התנסות ב'דירה לדוגמה'** – ניקיון הדירה, בישול, קניות, ארוחות משותפות, שיחות בסלון, צפייה משותפת בטלוויזיה ובסרט וידאו, תורנויות, תקציב משותף וכו'. **התנסות בבית הספר** – בילוי בהפסקה, ארוחות משותפות, יציאה לקניונים, למסעדות, הכרת מוסדות הקהילה, שיחות וכו'. **התנסות בנופשוניס ובטיולים** – החלטות באשר לשותף לחדר, חיים עם חבר בחדר, לינה בלי ההורים, יציאה מן הבית וכו'. תפקיד המורה לעודד את התלמידים להעלות סיטואציות על פי הנושאים הנלמדים.

2. דיון

מטרת הדיון לחדד ולהבהיר את השימוש במושגים המרכזיים של התחום שבו דנים, של כל המרכיבים הכלולים בהכנה לדיון מחוץ לבית. תפקיד המורה להקנות את הידע הנדרש בכל נושא ובכל תת-נושא, ברמה הביצועית, ברמה הנורמטיבית וברמה הערכית. תהליך ההקניה יכול להיערך בלמידה פרונטלית, בדיון, באמצעי המחשה מגוונים ובכל דרך דידקטית מוכרת.

3. שיחה פתוחה

חזרה לחוויה הפרטית הנוגעת לעצמי ולאחרים, למשל: בסיטואציה של הליכה לקניות משותפות העלה תלמיד בפתחה את השאלה "איך יחליטו מה לקנות"? בשיחה הפתוחה העלה תלמיד אחר חוויה מיציאה לקניות: "הרגשתי מתוסכל כאשר יצאתי עם הקבוצה לקניות וקנו גבינה שאני שונא, אבל שני חברים אמרו שהם דווקא אוהבים את הגבינה, והם הכריחו את כולם לקנות אותה, ולא נשאר כסף לקנות מה שאני אוהב לאכול".

מטרת השיחה הפתוחה לפתח בתלמידים כושר ניתוח מצבים בזיקה לחוויות האישיות ולנתונים האובייקטיביים של הסביבה הפיזית והחברתית.

לעומת הפתיחה, השיחה הפתוחה משולבת בידע החדש שנרכש. בשלב זה נעשית אינטגרציה בין הידע שנרכש ובין החוויות האישיות בהעלאת משאלות ובהצעת שינויים ודרכי התמודדות בסיטואציות דומות. התלמידים יציעו כיצד הם רוצים להתנסות שוב בסיטואציה שהועלתה בפתחה. למשל: ביציאה לקניות משותפות – איך להתמודד עם

רצונות אחרים של חברים כאשר התקציב מוגבל?
בדרך זו המתבגרים מפתחים יכולת הערכה ותכנון והצבת יעדים אישיים וקבוצתיים.

4. התנסות חוזרת מעשית

בהתנסות מנסים התלמידים להתמודד עם קשיים שהופיעו בסיטואציה שבה דנים על פי ההצעות והתכנון של הקבוצה. למשל: התלמידים שוב יוצאים לקניות כדי להתמודד עם הרצונות של כל אחד ואחד מהם.

מטרת החזרה המעשית לאפשר לתלמידים לבחון באופן פעיל את ההצעות שהעלו ואת התכנון המחודש.

לעתים קרובות נערכות כמה התנסויות חוזרות באותו הנושא, בכל פעם הקבוצה משכללת את ההצעות ועורכת שוב את התכנון.

5. דיון חוזר

לאחר ההתנסות החוזרת נערך דיון רפלקטיבי בקבוצה. הקבוצה בוחנת את ההתנסות, בודקת את התכנון ואת ההצעות שהועלו, מפעילה שיפוט באשר לדילמות שעלו ולדילמות שייתכנו במצבים דומים, ומפיקה לקחים לעתיד. למשל: הקבוצה דנה בהרגשות של חבריה, אם יצאו מסופקים מן הקניות המשותפות. האם התמודדו עם כמה רצונות? באיזו דרך התמודדו? האם אפשר לשפר את ההתמודדות? האם ישנן הצעות אחרות? האם עלו קשיים אחרים? מה אפשר ללמוד לעתיד?

לעתים קרובות נדרשות כמה התנסויות וכמה דיונים חוזרים.

מטרת הדיונים להביא לידי חשיבה רפלקטיבית, לטפח דימוי עצמי ראלי של המתבגר, להביא להגברת מודעות עצמית ולפתח רגישות חברתית ותקשורת בין-אישית.

6. תוצרים

האוטונומיה שאליה אנו שואפים להגיע באמצעות מעגל ההפנמה היא תוצר של תהליך ארוך ושל התנסויות בסיטואציות רבות, מגוונות ומשתנות אשר נדונו ונוסו שוב ושוב. תוצרים לדוגמה:

חיים יחד – שיתוף תוך שמירה על ייחודיות, כבוד הדדי

יכולת להחליט החלטה קבוצתית – תהליכי רב שיח

יכולת של שיח – הקשבה, תגובה לעניין, ליבון רעיונות ורצונות סותרים

תקשורת בין-אישית – רגישות לתקשורת לא מילולית, אמפתיה

אחריות – חלוקת עבודה

תמיכה באחר – עזרה הדדית

עמידה במטלות – אחריות על תפקיד

דמיון ויצירתיות – יזמה

פשרות או ויתורים בקבוצה – סיפוק מנתינה שביעות רצון מ"ההנאות הקטנות של החיים" מודעות לעצמי ולאחרים – מודעות לגבולות אישיים, על מה אני יכול לותר ועל מה לא, כבוד לגבולות של האחר.

היכן לומדים

הקושי העיקרי בלמידת הנושא של 'הכנה ליציאה מן הבית' הוא שההתנסויות של התלמידים צריכות להיות אותנטיות בסביבות שהן מחוץ לבית הספר. בתכניות של **החינוך החברתי והכנה לעבודה** הלמידה נעשית בבית הספר, עם התנסויות אותנטיות אמתיות בבילוי שעות הפנאי ובעבודה מחוץ לבית הספר. לעומת זאת בתכנית **ההכנה לחיים מחוץ לבית** ההתנסויות האמתיות תתרחשנה רק אחרי סיום הלימודים כאשר יעבור התלמיד למגורים אוטונומיים.

התכניות של **החינוך החברתי** ושל **ההכנה לעבודה** עובדו על פי המודל החינוכי של מעגל ההפנמה והתבססו על דיונים. הדיונים התבססו על אירועים אמתיים אשר התרחשו בחיים החברתיים בבית הספר ומחוצה לו ובהתנסויות בעבודה. לעומת זאת התכנית **הכנה לחיים עצמאיים מחוץ לבית ההורים** נלמדת כאשר התלמיד עדיין מתגורר בבית הוריו, ולכן האירועים הנדונים אינם נלקחים תמיד מהתנסויות אמתיות.

מצב זה מעצים את הצורך בשיתוף המשפחה, והצלחת התכנית תלויה בהשתתפותה של המשפחה בתהליך הלמידה.

כדי ליצור על אף זאת התנסויות של הכנה לחיים מחוץ לבית ההורים, אפשר לבנות בו בזמן כמה דגמים של תכניות.

ראוי לזכור שהתנאי להצלחת התכנית הוא בהתנסויות אותנטיות שאפשר לבנות כפי שמפורט בהמשך:

דירות לדוגמה בתוך בית הספר

בתי ספר רבים הקימו 'דירה לדוגמה' בתוך בית הספר. ה'דירה' כוללת חדר משפחה (סלון), פינת אוכל, מטבח, חדר שינה, מקלחת ושירותים. החדרים מכילים את כל הרהיטים הנחוצים. בדירה, מתורגלים המצבים החברתיים הנורמטיביים והמיומנויות והערכים הקשורים בניהול משק בית.

דירות מחוץ לבית הספר

מודל אחר הוא של בית הספר אשר שוכר דירה בקהילה מחוץ לבית הספר על בסיס של שיתוף פעולה בין משרד החינוך למשרד הרווחה. התלמידים מגיעים לדירה על פי מערכת הלימודים ומתנסים בניהול משק בית: תחזוקת הדירה, קניות, ארוחות משותפות, תקציב משותף, עריכת אירועים משותפים וכו'. אפשר גם ליזום בעזרת המשפחה ובעזרת צוות רב-מקצועי ימי לינה בדירה.

בדירה זו התלמידים מתנסים במיומנויות של ניהול משק בית, במצבים חברתיים ונורמטיביים הקשורים לניהול משק בית, ובימי הלינה הם מתנסים בחיים בחברותא ובשמירת הפרטיות.

התנסויות בבית הספר

רבות מההתנסויות אפשר לערוך בבית הספר. למשל תחזוקת הכיתה ונקיונה, שיעורי כלכלת בית, פיתוח תחביבים בשיעורי טכנולוגיה וכו'.

גם מצבים חברתיים יכולים להילמד בבית הספר, ולשמש בסיס ללמידה כעבור זמן, למשל בהכנה לניהול תקציב משותף אפשר ליזום 'קופת כיתה', אפשר ליצור במערכת הלימודים 'שעת פנאי' אשר התלמידים יהיו אחראים לבילוי בה. הם יחליטו אם ליצור בילוי משותף, אם כל אחד יעסוק בתחביב שלו, אם מקצת הקבוצה תעסוק במשהו משותף כמו משחק, צפייה בטלוויזיה, ריקודים וכו', ומקצתה תעסוק בתחביב אישי כמו מלאכת יד, משחק אישי, האזנה למוזיקה באוזניות וכו'.

נופשונים וטיולים לימים מספר

אפשר לשלב את התכנית ביציאה מבית הספר לכמה ימים – נופשונים וטיולים. אפשר לנצל מצבים אלה להתנסות ולדיון בפרידה מן המשפחה, להחלטות משותפות על קניית מזון לארוחות, לניהול תקציב משותף, לחלוקת הקבוצה לחדרים, להתמודדות עם העדפות, להחלטות משותפות על הבילוי בשעות הערב, לאיקבלת הרצונות הפרטיים, לדחייה וכו'.

שיתוף המשפחה

הצלחת התכנית תלויה מאוד בהשתתפות המשפחה בתהליך ההכנה עם הצעיר. (ראו פרק שיתוף המשפחה).

לפיכך, בעת הסדנאות כדאי ליזום עם ההורים ביקורים הדדיים של חברי הקבוצה. בתחילה ביקורים של שעות אחדות, לאחר מכן ביקורים ובהם לינה, ואם אפשר גם אירוח לכמה ימים. בדרך זו תידון הפרידה מן המשפחה.

שילוב בדירות של בוגרים בקהילה

בשנת הלימודים האחרונה, אפשר ליצור קשר עם האחראים לדירות שבהן מתגוררים הבוגרים בקהילה, וליזום ביקורים בהן. הביקורים יכולים לכלול גם לינה בסופי שבוע. בדרך זו התלמידים יכולים להתנסות בלינה מחוץ לבית ההורים, ולהשתתף בחיים אוטונומיים מחוץ לבית ההורים.

משחקי סימולציה

צוות בית הספר המכין את התלמידים לחיים מחוץ לבית ההורים יכול ליצור משחקי סימולציה לכל אחד מן הנושאים המפורטים בתכנית. למשל להכניס לכיתה טלוויזיה ולשאול:

"מי רוצה לראות?"

"מה רוצים לראות?"

"מה עושים כאשר כמה תלמידים רוצים לראות בו בזמן תכניות אחדות בכמה ערוצים?"
לכל אירוע ב'מעגלי ההפנמה' בתכנית אפשר ליצור משחקי סימולציה.

כדאי לשלב התנסויות אותנטיות במשחקי סימולציה.

מי מלמד?

התכנית **חינוך לקראת יציאה מהבית ומגורים עצמאיים** מיועדת לצוות רב־מקצועי של צוות החינוך בבית הספר: מחנכת הכיתה, יועצת בית הספר, מורים מקצועיים – כלכלת בית, טכנולוגיה, אמנות, חינוך גופני, מדעים וכו', וכן צוות מקצועי של בית הספר כמו פסיכולוג, עובד סוציאלי, איש קשר מרשויות הרווחה, מדריכים ומטפלים בדירות מגורים של בוגרים בעלי צרכים מיוחדים בקהילה, תזונאי, רופא, אחות וכו'.

רצוי שהצוות הרב־מקצועי יתכנן יחד את התכנית וכולם יהיו שותפים בתהליך ההכנה וההכשרה של **התלמידים ושל ההורים**. כמו כן תכנית ההכנה לדיור עצמאי תיבנה יחד עם תכנית הלימודים האישית – תל"א (על כך ראו בעמוד 11).

כמו כל תכניות המעבר, גם הצלחת תכנית זו מותנית בשיתוף של כל הגורמים החינוכיים והמקצועיים עם התלמידים וההורים.

דיור בקהילה

פירוט הנושאים

התכנית לדיור בקהילה מבוססת על מודל 'איכות החיים' כפי שהוצג ועובד בתכנית לחיי חברה ובתכנית לחיי עבודה. בתכנית שישה נושאים מעגליים המשיקים זה לזה:

תכנית זו מפרטת רק את הנושאים הקשורים במישרים לדיור: מיומנויות לתפקוד עצמאי (ניהול משק בית), חיים בחברותא, סגנון חיים אישי ושעות פנאי. הנושאים 'חיים בקהילה' ו'מקורות תמיכה', מוצגים בעמודים 108-109 אך אינם מפורטים בחוברת זו.